

УДК 364.6:316.3

СОЦІАЛЬНА СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

Якименко Н. В., д.е.н., доцент (УкрДАЗТ)

Визначено сутність соціальної держави, її головне завдання та функції. Надано характеристику основним моделям соціальної держави. Зроблено висновок, що в умовах переходу до постіндустріального суспільства суспільна модель є ключовою, а економіка має орієнтуватися на більш ефективне задоволення індивідуальних і колективних потреб людини. Визначено функції суспільної моделі соціальної держави та зроблено висновок щодо підпорядкованості економічної політики соціальній. Означено пріоритетні напрями розвитку соціальної сфери на регіональному рівні.

Ключові слова: розвиток, соціальний розвиток, соціальний капітал, функції, держава, соціальна політика.

СОЦИАЛЬНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ СТРАНЫ

Якименко Н. В., д.э.н., доцент (УкрГАЗТ)

Определена сущность социального государства, его главная задача и функции. Охарактеризованы основные модели социального государства. Сделан вывод, что в условиях перехода к постиндустриальному обществу общественная модель является ключевой, а экономика должна ориентироваться на более эффективное удовлетворение индивидуальных и коллективных потребностей человека. Определены функции общественной модели социального государства и сделан вывод о подчиненности экономической политики социальной. Определены приоритетные направления развития социальной сферы на региональном уровне.

Ключевые слова: развитие, социальное развитие, социальный капитал, функции, государство, социальная политика.

SOCIAL CONSTITUENT OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF COUNTRY

Iakymenko N. V., Doctor of Economic Sciences, associate professor (USA of RT)

Attention is accented on factors and directions of the state social function realization. Essence of the social state, its main task and functions are certain. The basic models of the social state are described. A conclusion is done, that public model is basic in the conditions of passing to postindustrial society, and an economy must be oriented on more effective satisfaction of individual and collective necessities of man. Efficiency of realization of social function of the state is determined by possibility of individual to receipt of state support for providing of minimum standard of living, by quality and availability for the individual of the most necessary social services, by efficiency of actions of the institutional-legal system. The functions of public model of the social state are certain and a conclusion about subordination of economic policy to social is done. Priority directions of development of social sphere at regional level are certain.

Keywords: development, social development, social capital, functions, state, social policy.

Постановка проблеми та її зв'язки з науковими та практичними завданнями. Економічна модернізація передбачає якісне підвищення рівня соціально-економічного розвитку українського суспільства.

В постіндустріальному суспільстві ключовим фактором виробництва стає людина, а тому виникає необхідність у розвитку цього ресурсу, що, у свою чергу, зумовлює розширення соціальних функцій держави, яка повинна брати відповідальність за забезпечення добробуту громадян, а рівень розвитку соціальної сфери є важливим показником розвитку суспільства. Реалізація соціальної функції держави пов'язана з механізмом розподілу соціальних послуг через державний бюджет і позабюджетні соціальні фонди.

Соціальний розвиток передбачає вдосконалення процесів взаємодії між різними суб'єктами і передбачає незворотні і спрямовані від простого до складного зміни соціальних систем, соціальних інститутів і організацій. В умовах переходу до постіндустріального суспільства, коли людина з її знаннями, навичками і вміннями стає ключовим ресурсом розвитку, саме модель соціально-економічного розвитку, яка поєднує в собі індивідуалізацію і соціалізацію особистості і спрямована на вирішення завдання формування соціального капіталу, стає новою парадигмою суспільного розвитку. Поділяємо точку зору Колот А.М., який стверджує «У суспільстві має утвердитися нове наукове мислення щодо взаємозв'язку, підпорядкованості, взаємообумовленості

економічного і соціального розвитку. Якщо за традиційною схемою наукових канонів індустріального суспільства соціальне детермінується економічним, то нині все очевиднішою стає неадекватність цієї взаємозалежності. У постіндустріальному суспільстві економічна і соціальна сфери фактично помінялися місцями. Економіка сама по собі стала безпосередньою складовою соціальної сфери, яка не лише поглинає її результативну основу, а й визначає більшу частину енергетичного потенціалу, її ресурсну базу, межі зростання і розвитку» [2].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемами державного управління соціальним розвитком обіймаються багато вітчизняних та закордонних вчених. Так можна виділити праці Абдулкеримова К.К., Амоші О.І., Диканя В.Л., Лібанової Е.М., Камилова Д.О., Колот А.М., Новікової О.Ф. та інших [1-7]. Однак глибина та масштабність проблем соціальної сфери України обумовлює додаткову увагу до моделей соціальної держави, у першу чергу суспільної.

Мета статті. Розглянути моделі соціальної держави та функції, які властиві суспільній моделі, що спрямована на вирішення завдань формування соціального капіталу через соціалізацію особистості та яка стає основною парадигмою суспільного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні світ живе в епоху переходу до нової світової системи. Мова йде про обумовлену всім ходом історичного розвитку зростаючу самодостатність людини, яка вже не може оцінюватися всього лише як «суб'єкт виробництва», а все більше стає безпосередньою метою економічного процесу. Капіталізм сьогодні не може забезпечити системну переорієнтацію економіки, змінити її цільову функцію – підпорядкувати її не опосередковано, а прямо та безпосередньо інтересам самоутвердження багатства та гідності людської особистості. Сьогодні все частіше говорять про зниження енергетичного потенціалу розвитку економіки, який пов'язаний з енергетичними можливостями людини. Тому, як стверджує А.Гальчинський говорячи про перспективи нової моделі після капіталізму, «...мова йде про домінантність логіки самодостатності окремих суб'єктів суспільного процесу, про якісний виток свободи та індивідуалізації, новий клас гуманізації функціональних систем розвитку...» [8].

На сьогодні найбільший інтерес вітчизняної та світової економічної науки пов'язаний з теорією соціальної ринкової економіки. Важливе завдання такої економіки – підтримка балансу між ринковою ефективністю

та соціальною справедливістю. Основою цього типу економіки є соціальна політика, інтенсивність якої залежить від світосприйняття владних суспільно-політичних сил, традицій та моральних цінностей, які є в суспільстві. Це дозволяє визначити дві групи розвинених країн, які націлені на формування такого типу економіки. До першої групи належать високорозвинені країни, які мають високий рівень матеріального багатства, а тому спроможні спрямовувати значні кошти на допомогу бідним (Японія, США, Канада). До другої групи – країни, які свідомо орієнтуються на цей тип економіки, націлені на досягнення соціальної узгодженості, високого рівня життя населення (Німеччина, Швейцарія, Австрія).

В інтересах соціального розвитку необхідно орієнтувати економіку на більш ефективне задоволення індивідуальних і колективних потреб індивіда. При цьому ефективність реалізації соціальної функції держави необхідно розглядати за сукупністю таких факторів: 1) можливість отримання індивідом (у разі необхідності) державної підтримки для забезпечення мінімального рівня життя; 2) якість і доступність для індивіда найбільш необхідних для нього соціальних послуг (у межах сформованої в даному суспільстві системи соціальних стандартів); 3) ефективність дій інституційно-правової системи, яка повинна забезпечувати узгодження інтересів різних сторін.

Реалізація соціальної функції держави має безпосереднє відношення до суспільного добробуту людей, до задоволення їх матеріальних, соціальних та інтелектуальних потреб, до формування поваги та людської гідності, до встановлення соціальної стабільності в суспільстві. При цьому виконання соціальної функції держави передбачає такі види діяльності: політику регулювання доходів, зайнятості, соціального забезпечення, політику в сферах освіти та охорони здоров'я, житлову та ін. Мета реалізації соціальної функції держави - підтримка і розвиток людини як найвищої цінності будь-якого суспільства. Практична реалізація моделі соціальної політики залежить від політичного устрою, рівня економічного розвитку, відносин власності, структури управління, культури тощо.

Соціальна держава - це ідеальний тип держави, діяльність якого ґрунтується на визнанні, дотриманні і гарантованому захисті політичних і соціально-економічних прав та вищих духовно-моральних цінностей. Головне завдання такої держави – створення необхідних і достатніх політичних, соціально-економічних і духовно-моральних умов для гідного життя людини, вільного і всебічного розвитку

особистості». Соціальна держава передбачає високий рівень розвитку економіки і політичну волю до надання їй соціальної орієнтації [5]. Як визначено в Економічній енциклопедії, соціальна держава – найдосконаліший тип держави в історії розвитку людської цивілізації, діяльність якої спрямована на забезпечення високого рівня життя всього населення країни, його всебічної безпеки. Її найважливішими функціями є: по-перше, справедливий перерозподіл доходів між різними соціальними верствами і групами через упровадження прогресивного оподаткування; по-друге, створення відповідних умов для розвитку особистості, її творчих здібностей; по-третє, реалізація права на змістовну працю для кожної працездатної людини, у процесі якої розвиваються її організаторські, розумові та творчі здібності; по-четверте, високий рівень матеріального добробуту й задоволення духовних потреб; по-п'яте, захист громадян від негативних аспектів механізму ринкової економіки; по-шосте, забезпечення економічної, соціальної та політичної стабільності суспільства тощо [9].

В науковій літературі визначають три основні моделі соціальної держави [1,2]:

- 1) соціал – демократична;
- 2) ліберальна;
- 3) суспільна.

Соціал-демократична модель соціальної держави визначає рівні соціальні права громадян і забезпечує їх однаковими соціальними умовами і пільгами. У межах такої держави забезпечується рівність соціальних умов. Соціальні функції держави переважають над ринковими законами. Всі громадяни мають право доступу до соціальних послуг.

Ліберальна модель соціальної держави забезпечує громадянам рівні соціальні можливості та виходить з залишкового принципу фінансування підвищення рівня доходів для малозабезпечених громадян, при цьому стимулюючи їх до активного пошуку роботи. У такій державі основна роль відводиться ринку, соціальні блага виробляються для того, щоб стимулювати трудову мотивацію і забезпечити відтворення робочої сили. Крім того, сучасні ідеї лібералізму припускають, що у кожного індивіда є права на мінімально гідні умови життя.

Суспільна модель соціальної держави виходить з необхідності забезпечити рівновагу між патерналістським підходом у діяльності держави і розвитком партнерських відносин. Держава співпрацює і знаходиться в партнерських відносинах з громадськими, благодійними та приватними організаціями і створює умови для їх розвитку. У рамках даної моделі патерналістський підхід у діяльності

органів державної влади щодо всіх громадян повинен поєднуватися з адресними програмами соціальної підтримки різних професійних і майнових груп населення. При цьому держава має бути орієнтована на пріоритетне соціальне забезпечення сім'ї, а не окремого індивіда. В основі суспільної моделі соціальної держави знаходиться ідея динамічної рівноваги між ринком і соціальними цілями, соціальні функції виявляються рівноцінними ринковим.

Соціал-демократична, ліберальна і суспільна моделі соціальної держави розрізняються ще й співвідношенням обсягів державного і приватного фінансування соціальних програм. У соціал-демократичній моделі соціальні програми в основному фінансує держава, в тому числі через систему обов'язкового соціального страхування, а в ліберальній моделі переважають позабюджетні джерела фінансування. У суспільній моделі витрати на соціальні потреби майже рівномірно розподіляються між державою, індивідом і громадськими організаціями. В умовах переходу до постіндустріального суспільства, коли людина з її компетенціями стає ключовим ресурсом розвитку, саме суспільна модель соціально-економічного розвитку, яка поєднує в собі індивідуалізацію і соціалізацію і в першу чергу спрямована на вирішення основного завдання соціалізації особистості та формування соціального капіталу, стає основною парадигмою суспільного розвитку. В інтересах соціального розвитку необхідно висунути на передній план інтереси людини і орієнтувати економіку на більш ефективне задоволення індивідуальних і колективних потреб людини.

З усіх видів ресурсів саме соціальний капітал є показником розвиненості, спрямованості та якості існуючих у суспільстві соціальних відносин, специфіки соціального порядку, що склався. Соціальний капітал виступає інтегральним показником стану соціальних відносин та перспектив суспільного розвитку, одночасно є одним із головних чинників впливу на цей розвиток. Позитивними наслідками впливу і реалізації соціального капіталу є:

- економічний та соціальний розвиток;
- забезпечення умов для сталого розвитку та формування соціально орієнтованої економіки;
- збільшення сукупного капіталу суспільства;
- розвиток людського капіталу, його накопичення та використання;
- накопичення та конвертація індивідуального, групового, колективного, корпоративного, суспільного капіталів;

- підвищення ефективності функціонування та розвитку інституціональної системи суспільства, системи державного та корпоративного управління на макро-, мезо-, мікрорівнях;

- соціалізація суспільних відносин;
- досягнення балансу соціальних інтересів, соціальна згуртованість;

- високий рівень економічної та соціальної активності людини, спільноти, суспільства, розвиток співпраці;

- соціальна та економічна прибутковість діяльності суб'єктів взаємодії, висока якість соціального і трудового життя населення;

- соціальна захищеність, реалізація соціально-економічних прав;

- становлення та розвиток громадянського суспільства, поширеність самовідповідальності, самодисципліни, саморегуляція і регуляція соціальної поведінки [7].

Невід'ємними функціями суспільної моделі соціальної держави мають стати:

- розробка концепції соціального розвитку суспільства і стратегії проведення соціальної політики. При цьому соціальна політика являє собою діяльність, за допомогою якої державні і недержавні органи здійснюють комплекс заходів по захисту життєвих інтересів населення, задоволенню його матеріальних і духовних потреб. Таким чином, соціальна політика регулює соціальні відносини, які являють собою сукупність суспільних відносин, які складаються в процесі взаємодії різних груп між собою з приводу умов їх життєдіяльності;

- створення соціальних передумов багатуокладної економіки;

- складання та визначення пріоритетів соціальних програм з відповідним фінансовим і матеріальним забезпеченням;

- ідеологічне та інформаційне забезпечення соціальної політики та соціальних програм;

- формування системи соціального управління і регулювання на регіональному та місцевому рівнях влади та управління, яка побудована на співпраці соціальних установ держави з громадськими та релігійними організаціями, а також політичними партіями та іншими суб'єктами, які займаються вирішенням соціальних проблем;

- системне правове забезпечення сукупності соціальних функцій держави.

Сьогоднішній стан соціальної сфери в Україні та стан задоволення соціальних потреб в Україні загальновідомі. В останні роки соціально-трудова сфера України в цілому, і особливо суто соціальна її складова перебувала в полі зору державних органів, інших суб'єктів

громадянського суспільства. Недостатньо, але обсяги її фінансування все ж збільшувалися. Однак ситуація на краще не змінилася, очікуваних результатів не досягнуто. З початку ринкових трансформацій і до цих пір на соціальну сферу поширюється ліберальна концепція. Але робити це без створення економічних, правових, організаційних передумов розвитку державно-приватного партнерства в соціальній сфері, без використання нових організаційно-економічних механізмів функціонування соціальних інститутів означає свідомо чи несвідомо продукувати відносини, які неминуче стануть причиною деградації соціальної сфери, що власне і сталося в Україні. За індексом розвитку людського потенціалу ми займаємо 85 місце у світі. Значна частина існуючих інститутів соціальної сфери за своєю формою є державними. За організаційно-економічними і передусім фінансовими механізмами функціонування в них домінують відносини, характерні для Європи першої чверті ХХ століття. Формуванню цивілізованої моделі соціального розвитку в Україні заважає підхід до неї, за яким соціальна політика визначається похідною від економічної. Така другорядність, що мала місце до цих пір, не випадкова, а є продовженням сприйняття людини лише як працівника, реалізація здібностей і самореалізація якого можливі лише на виробництві. Втім, умови і потреби розвитку економіки інноваційного типу та соціальної держави вимагають запровадження нових принципів формування соціальної політики, усвідомлення її нової ролі в забезпеченні соціальної динаміки. Слід виходити з того, що соціальна політика вже виросла з колишніх рамок економічної політики, а загальна економізація політики, що була характерною і великою мірою виправданою в доіндустріальному та індустріальному суспільстві, яке сповідувало інші цінності, - це вже атрибутка вчорашнього дня. У державі соціального типу, в суспільстві, в якому людина розглядається не лише як чинник, а як головна цінність, мета соціально-економічного розвитку, економічна політика має розглядатися виключно як складова соціальної політики, а не навпаки. Тобто соціальна сфера - це не суцільні витрати, а інститут, що формує передумови стабільності, стійкості та потенційного економічного зростання. Потрібна нова парадигма формування планів, національних програм економічного розвитку. Змістовні характеристики останніх мають задаватися соціальними стандартами, пріоритетами, параметрами.

Сучасна соціальна політика - це продукт розвитку людської цивілізації, це інститут, що

створює передумови для того, щоб кожен індивід вирішував соціальні проблеми не самотужки, а за допомогою потенціалу держави, підприємницьких структур, інших суб'єктів громадянського суспільства. Соціальна політика в нинішньому її розумінні - це не стільки соціальний захист, соціальне забезпечення, скільки закладання фундаменту соціального виміру, соціального розвитку. Головне, на що суспільство має розраховувати при реалізації соціальної політики, - це досягнення сучасних соціальних стандартів людського розвитку. Розвиватися повинні всі умови життєдіяльності людини на всіх етапах його життєвого циклу. Основними складовими соціальної політики мають бути розвиток трудового потенціалу, інтелектуалізація процесів, сприяння продуктивній зайнятості, забезпечення гідних умов та гідної оплати праці, розвиток соціальної сфери тощо. Пріоритетними напрямками розвитку соціальної сфери на регіональному рівні мають стати:

- соціально-економічний розвиток регіонів (розвиток ринку праці, сприяння ефективної зайнятості населення, скорочення різниці в рівнях соціально-економічного розвитку регіонів, активізація діяльності та розширення сфери малого підприємництва, формування точок росту і розвиток пріоритетних галузей регіонального господарства та ін.);

- соціальний захист населення (удосконалення форм адресної підтримки, модернізація системи соціального забезпечення та ін.);

- модернізація соціальної інфраструктури.

Комплексна реалізація всіх вищевідзначених заходів і проведення активної державної соціальної політики дозволить подолати негативні тенденції у підвищенні якості життя населення, сприятиме зниженню соціальної напруженості в суспільстві, розвитку людського капіталу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Абдулкеримов К. К. Формирование и реализация государственной социальной

политики в условиях современной России [Текст] / К. К. Абдулкеримов // Современные проблемы науки и образования. - 2012. - №6. - Режим доступа: www.science-education.ru/106-7481.

2. Дикань В. Л. Європейська модель соціально-орієнтованої економіки в реаліях України [Текст] / В.Л. Дикань // Вісник економіки транспорту і промисловості. - Харків, УкрДАЗТ, 2012. - № 37. - С. 13 -18.

3. Колот А. Мифы социальной политики, или С чего следует начать формирование новой модели [Электронный ресурс] / А. Колот // Зеркало недели. - 2010. - Режим доступа: http://gazeta.zn.ua/SOCIETY/mify_sotsialnoy_politiki,_ili_s_chego_sleduet_nachat_formirovanie_novoy_modeli.html.

4. Колот А.М. Дослідження взаємозв'язку соціального та економічного розвитку як складової «переформатизації» економічного мислення / А.М. Колот. - Режим доступа: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Stvtp/2012_1/1.pdf.

5. Камиллов Д.А. Социальная функция государства в условиях рыночной экономики: Вопросы теории и практики [Текст] / Камиллов Д.А., Ахинов Г.А. - М.: ИНФРА-М, 2006. - 280 с.

6. Лібанова Е.М. Гуманізм, суспільна інтеграція та соціальний розвиток [Текст] // Е.М. Лібанова // Демографія та соціальна економіка. - 2012. - № 2. - С. 3-15.

7. Сталий розвиток промислового регіону: соціальні аспекти: монографія [Текст] / О.Ф. Новікова, О.І. Амоша, В.П. Антонюк та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. - Донецьк, 2012. - 534 с.

8. Сколотяный Ю. Анатолий Гальчинский: «Конец капитализма можно с полным основанием трактовать как его триумф» : к итогам Давосского форума [Текст] / Ю. Сколотяный // Зеркало недели. - 2012. - № 4. - С. 7.

9. Економічна енциклопедія. У 3 т. Т. 3 [Текст] / редкол.: С. В. Мочерний [та ін.]. - К. : Академія, 2002. - 952 с.

Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Сухорукова Т.Г.